
A N N A L E S
UNIVERSITATIS MARIAE CURIE-SKŁODOWSKA
LUBLIN – POLONIA

VOL. XLVIII, 1

SECTIO H

2014

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, Katedra Finansów i Rachunkowości

ROBERT KUREK

*Orientacje i koncepcje nadzoru ubezpieczeniowego
a użyteczność informacji w ujęciu na osi czasu*

Insurance supervision orientations and concepts vs. information usefulness in time axis perspective

Słowa kluczowe: użyteczność informacji, organy nadzoru, orientacje nadzorcze

Keywords: usefulness of the information, supervisory authorities, supervisory orientations

Wstęp

Nalóżenie atrybutów użytecznej informacji na rozłożony w czasie proces monitorowania i oceny działalności zakładu ubezpieczeń uwypukla cechę „dostępność w czasie umożliwiającym właściwe działanie”, która jest pochodną możliwego momentu „wkroczenia” organu nadzoru w związku z wykryciem sytuacji niepożądaną, ale nie wyklucza konieczności posiadania informacji dokładnej, pełnej i odpowiedniej, co w ujęciu kompleksowym pozytywnie wpływa na cele poznawcze i przydatność dla podejmowania decyzji, z czym właśnie wiąże się użyteczność informacji.

Celem opracowania jest przeanalizowanie użyteczności informacji w kontekście orientacji i koncepcji nadzorowania sklasyfikowanych w zależności od faz nadzorczych i możliwej aktywności organów nadzoru w określonym punkcie na osi czasu.

Koncepcjom i ujęciom nadzorowania zostaną przypisane ogólne cechy, a charakterystyka zostanie dokonana w czystej postaci – bez szczegółowych uwarunkowań lub aspektów technicznych i prawnych. Autor opracowania ma świadomość, że w rzeczywistości gospodarczej występują różne warianty i odmiany koncepcji

nadzoru, jednak zawsze pozostają one w zgodności z podstawowymi celami nadzoru, dla realizacji i potrzeb których użyteczne informacje są generowane.

1. Koncepcje użytecznej informacji

Informacja, by można było ją potraktować jako przydatną, powinna spełniać warunki, które decydują o jej użyteczności, czyli musi być „dokładna, aktualna, pełna i odpowiednia” [Davenport, 1989, s. 68–94]. Oprócz postulowanych cech określających użyteczność informacji istnieją także regulacje prawne określające zasady dotyczące ich sporządzania i przekazywanych treści, by jako użyteczne można było je traktować. Należy tu przytoczyć ramy konceptualne sprawozdawczości finansowej opracowane przez IASB [IFRS, 2010] oraz dedykowane temu zagadnieniu zapisy w Dyrektywie Solvency II. W pierwszym przypadku informacja jest użyteczna, jeśli ma dwie fundamentalne cechy, jakimi są istotność oraz wierność prezentacji. Uzupełnienie cech fundamentalnych stanowią cechy wzbogacające: porównywalność, sprawdzalność, terminowość, zrozumiałość, które pozwalają na odróżnienie informacji bardziej użytecznej od mniej użytecznej oraz powodują, że informacja istotna i wiernie odzwierciedlająca rzeczywistość ma większą użyteczność. W drugim przypadku informacje generowane dla celów nadzoru, by miały określoną wartość informacyjną, powinny odzwierciedlać charakter, skalę i złożoność funkcjonowania danego zakładu, być dostępne, kompletne pod wszelkimi istotnymi względami oraz porównywalne i spójne na przestrzeni czasu, a także powinny być zrozumiałe i cechować się istotnością oraz wiarygodnością [art. 35 Solvency II].

2. Koncepcje i orientacje nadzoru w ujęciu na osi czasu a użyteczność informacji

Wszystkie orientacje i koncepcje nadzorowania z założenia mają dostarczyć takich informacji, aby przy podejmowaniu stosownych działań nadzorczych możliwa była odpowiednia ochrona ubezpieczających i beneficjentów. Jest to niezależne od nadzorczego punktu odniesienia, według którego można wyróżnić nadzór zorientowany na klienta (analizowane są ogólne warunki ubezpieczenia i zdolność do wywiązywania się z nich w sposób formalny – aspekty prawne) oraz nadzór zorientowany na przedsiębiorstwo (analizowane informacje mają weryfikować ekonomiczną zdolność do realizacji zobowiązań – aspekty finansowe) [Hertel, 1981, s. 436–442].

Określenie „zagwarantowanie odpowiedniej ochrony ubezpieczających i ubezpieczonych” nie ma charakteru imperatywu i dlatego możliwe jest różne ujęcie punktu czasowego, w którym może nastąpić owe „zagwarantowanie”. Pozwala to na identyfikację różnych orientacji i koncepcji nadzorczych nawiązujących do gromadzenia i generowania informacji związanych z fazami procesu nadzorczego.

W zależności od momentu, w którym może lub powinna pojawić się aktywność nadzoru, można uwzględnić dwa ujęcia¹:

- moment, w którym następuje ocena działalności i ma miejsce badanie stanu faktycznego zakładów ubezpieczeń wraz z porównywaniem go do stanu pożądanego, określonego przez przepisy prawa (orientacja na przeszłość, orientacja na określony dzień);
- moment, w którym następuje ingerencja w sferę praw i obowiązków zakładów ubezpieczeń w razie wystąpienia rozbieżności pomiędzy stanem faktycznym a pożądanym (przed, w trakcie lub po).

Uwzględniając moment, w którym następuje ocena (weryfikacja) działalności zakładu ubezpieczeń, można wyróżnić dwie orientacje: „na teraźniejszość” (na określony dzień) i „na przyszłość”.

Orientacja „na teraźniejszość” (na określony dzień) z założenia oznacza, że ocena działalności jest dokonywana na dany moment, czyli informacje niezbędne do zbadania, czy zakład ubezpieczeń prowadzi działalność w zgodzie z przepisami prawa, czy jest w stanie w danym momencie wywiązać się ze swoich zobowiązań albo czy na dany moment nie jest zagrożona kontynuacja jego działalności, obejmują tylko odwzorowanie stanu bieżącego. Punkt widzenia na określony dzień daje dość ograniczone możliwości w kontekście jednej z ważniejszych cech użytecznej informacji, jaką stanowi „dostępność w czasie umożliwiającym właściwe działanie”, bowiem ocena działalności i związanego z nim ryzyka jest dokonywana na dany moment (dzień), podczas gdy same ryzyka zrealizują się dopiero w przyszłości. Podmiotowi dokonującemu oceny nie są dostępne i w żaden sposób nie są projektowane informacje na temat możliwych przyszłych skutków realizacji ryzyka istniejącego w danej chwili. Użyteczność informacji generowanych w koncepcji nadzoru orientującego się „na teraźniejszość” zupełnie traci na znaczeniu przy założeniu rozwoju działalności. Pamiętając o tym, że przedsiębiorczość stanowi *clou* funkcjonowania przedsiębiorstwa, a rozwój i poszerzanie działalności są wpisane w istotę jego funkcjonowania, naturalną kolejną rzeczą jest pojawianie się nowych rodzajów ryzyka. Stanowią one następstwo korzystania z innowacji w zakresie czynników produkcji i wynikają z oferowania nowych produktów i usług. Są także pochodną zdobywania kolejnych klientów i rynków zbytu oraz wiążą się z podejmowaniem ryzykownych i niekonwencjonalnych decyzji i przedsięwzięć [Kortan, 1997, s. 77–78]. Informacje wykorzystywane w ocenie „na określony dzień” nie uwzględniają i z założenia nie ujmują rozwijania działalności i dopasowywania się do zmieniających się warunków otoczenia. Zaletę takiego ujęcia stanowi jednak jego prostota – generowane informacje odzwierciedlają dane *ex post*, a więc są łatwo osiągalne. Stosunkowo prosta jest także ich interpretacja, bowiem ocena ogranicza się do porównania do wzorców, modelowych rozwiązań lub parametrów narzuconych przez przepisy prawa. Informacja generowana w orientacji „na teraźniejszość” dostarcza wprawdzie jej dysponentowi

¹ Jest to nawiązanie do dwóch zasadniczych etapów procesu nadzorczego [Monkiewicz, 2007, s. 2].

podstaw do dokonania oceny i stanowi przesłankę do ewentualnego podejmowania decyzji, staje się jednak mało przydatna w szczególnych warunkach i w odniesieniu do potrzeb decydenta związanych z oceną przyszłości.

Orientacja „na przyszłość” z założenia ma pozwolić na wygenerowanie takich informacji, które dadzą podstawę do zapobieżenia pojawienia się ewentualnych nieprawidłowości w funkcjonowaniu zakładu ubezpieczeń w przyszłości. Uwzględnianie w procesie oceny przyszłej działalności oznacza, że środki informacyjne nadzoru powinny pozwolić na wyjaśnienie wpływu nowych ryzyk na przyszłą sytuację finansową. I chociaż rozwój nowej działalności i zbadanie nowego ryzyka mogą być zaledwie wstępnie oszacowane, to i tak generowane przez system informacji powinny pozwolić na projekcje przyszłości pod kątem oceny, czy planowany rozwój może zagrozić stabilności finansowej zakładu ubezpieczeń i czy oceniany podmiot jest w stanie realizować przyjęte na siebie zobowiązania. Orientacja prospektywna nadzoru nie daje oczywiście gwarancji, że w ten sposób ujęta ocena pozwoli w 100% uwzględnić przyszłą sytuację i podjąć ewentualne przeciwdziałania w razie wystąpienia niekorzystnych projekcji. Im dłuższy horyzont czasowy, tym niepewność jest większa, zaś analizowany i oceniany rozwój działalności daje się przewidzieć w mniejszym stopniu.

Przy koncepcji nadzoru zorientowanego „na przyszłość” można wziąć pod uwagę fakt, że użyteczność generowanych przez system informacji, które umożliwiają ocenę działalności, może być rozpatrywana w dwóch różnych aspektach:

- ocena działalności uwzględniająca ryzyka istniejące w analizowanym momencie oraz ich wpływ na działalność w przyszłości (ograniczeniem takiego ujęcia jest brak uwzględniania nowych obszarów aktywności; inwestycji, które będą finansowane dopiero przyszłymi składkami, nowych ryzyk itd.) – wpływ wywierany przez daną kategorię informacji na efektywność podejmowanych przez użytkownika decyzji (użyteczność) jest większy niż przy orientacji „na teraźniejszość”;
- ocena działalności uwzględniająca aktywność w nowych obszarach i związane z tym ryzyko, a także zależności między ryzykiem, które pojawi się w przyszłości, i tym istniejącym. To ujęcie stanowi oczywiście rozwiązanie bardziej kompleksowe i z punktu widzenia dokonującego oceny – korzystniejsze, bowiem ocena jest dokonywana w obrębie jednego (lub większej ich liczby) zdefiniowanego punktu w czasie, a także uwzględnia różne projekcje przyszłości. Ujęcie to wymaga jednak innego charakteru i większego zakresu informacji, które umożliwiają uzyskanie odpowiedzi na pytanie o to, czy zostanie zachowana ciągłość działalności i zdolność do realizowania zobowiązań zarówno wobec aktualnie istniejących ryzyk, jak i tych, które pojawiają się w przyszłości. Informacje generowane w takim ujęciu z założenia są dostępne w czasie umożliwiającym właściwą ocenę, charakteryzują się przydatnością w związku z ich szacowaniem przyszłości oraz mogą dostarczyć wiarygodnego odzwierciedlenia rzeczywistości tak bieżącej, jak i tej możliwej w przyszłości.

Dzięki uwzględnianiu wielu okresów (prognozy krótko-, średnio- i długoterminowe) projekcje przyszłej działalności umożliwiają weryfikację zdolności zakładu ubezpieczeń do przetrwania (czy jest w stanie pokryć ewentualne straty w przypadku likwidacji, przy założeniu kontynuowania prowadzonej działalności oraz w przypadku działalności nowej, której spodziewane rozpoczęcie nastąpi w ciągu kolejnych okresów) i nadają informacjom charakter wysokiej użyteczności, pozytywnie wpływając na podejmowane przez podmiot nadzorujący decyzje.

Uwzględniając moment, w którym może nastąpić ingerencja w sferę praw i obowiązków w związku z ewentualną sytuacją niepożądaną, można wyróżnić trzy orientacje nawiązujące do konieczności gromadzenia i generowania użytecznych informacji. Ewentualna ingerencja organu nadzoru może nastąpić „przed”, „w trakcie” lub „po” wystąpieniu sytuacji, w której ma miejsce niezgodność stanu faktycznego ze stanem pożądanym [Farny, 1984, s. 42 i nast.].

Nadzór „przed”, a więc aktywny, zanim dojdzie do sytuacji niepożądanej, z założenia ma zapobiec pojawianiu się takich sytuacji oraz zagwarantować podtrzymanie działalności. Instrumenty informacyjne mają pozwolić na ograniczenie niepewnej sytuacji, wskazać na zagrożenie ewentualną niewypłacalnością lub poinformować o innych możliwościach zachwiania zdolności do wypełnienia zobowiązań wobec ubezpieczających i ubezpieczonych. Tego rodzaju orientacja nadzorcza wykorzystuje system wczesnego ostrzegania generujący informacje, o których użyteczności można mówić wtedy, gdy umożliwią wykrycie nieprawidłowości i wskażą na instrumenty i sankcje, które powinny być zastosowane. Informacje generowane w tej orientacji mają cechy aktualności, kompletności i dokładności, dzięki czemu pozytywnie wpływają na efektywność podejmowanych decyzji. System informacyjny nadzoru Solvency II jest modelowym przykładem, w którym generowane są informacje użyteczne. Uregulowana w nim kwestia środków własnych – pożądana informacja obejmuje nie tylko weryfikację ekonomicznej zdolności środków własnych do pokrycia strat (kontrola wystarczającej ilości środków własnych), ale także właściwego zdefiniowania środków własnych i ich zdolności do pokrycia strat (muszą umożliwić skompensowanie ewentualnych strat, zanim jeszcze dojdzie do nieprawidłowości) – uwypukla cechy wiarygodnego odzwierciedlenia rzeczywistości i dostarczania wszelkich potrzebnych faktów i szczegółów. Tak przygotowana informacja może być przydatna w szczególnych warunkach oraz w odniesieniu do szczególnych potrzeb organu nadzoru, który wymaga informacji umożliwiających aktywność „przed” wystąpieniem ewentualnego zagrożenia. W tej orientacji możliwe jest również szerokie zastosowanie środków informacyjnych o charakterze represyjnym, co ma na celu zapobieganie pojawianiu się sytuacji niepożądanych w przyszłości.

Nadzór „w trakcie” jest skupiony na zachowaniu ciągłości działalności zakładu ubezpieczeń i można go nazwać orientacją podtrzymującą egzystencję. W orientacji tej aktywność nadzoru nie ogniskuje się na działaniach wyprzedzających – stąd mniejsze znaczenie informacji pozwalających na uprzednią ocenę. Jako że orientacja

ta nie zakłada ograniczania prawdopodobieństwa wystąpienia ewentualnej sytuacji kryzysowej, w niewielkim tylko stopniu wykorzystuje się informacyjne instrumenty nadzoru o charakterze prewencyjnym. Użyteczne są natomiast informacje, które będą wiarygodnie odzwierciedlać rzeczywistość oraz umożliwią właściwe działanie w odpowiednim czasie, bowiem środki, którymi dysponuje organ nadzoru, dają przede wszystkim możliwości ratowania (sanowania) przedsiębiorstwa w sytuacji, gdy stan niepożądany już zaistniał.

W nadzorze „po”, czyli orientacji polegającej na zabezpieczeniu roszczeń, ingerencja w sferę praw i obowiązków następuje po wystąpieniu sytuacji niepożądaney. Celem nadzoru jest pilnowanie, by w przypadku, gdy zaistnieje stan niezgodny z obowiązującym prawem, „jedynie” zabezpieczyć interesy klientów firm ubezpieczeniowych i zaspokoić umowne roszczenia wierzycieli. W orientacji tej organizacja systemu informacyjnego nadzoru ubezpieczeniowego ma zagwarantować dostęp do informacji umożliwiających weryfikację zdolności do zaspokojenia roszczeń oraz oddających obraz tych obszarów aktywności, które pozwalają zapewnić zdolność firmy do spłaty zobowiązań. Wymaga także uwzględnienia środków oddziaływania możliwych do zastosowania tak w procesie likwidacji, jak i po rozpoczęciu procedury upadłościowej. Użyteczne w tym ujęciu są informacje wiarygodnie odzwierciedlające bieżącą sytuację – np. szczególną rolę przypisuje się zdolności składników majątkowych do zaspokojenia roszczeń z uwzględnieniem ich płynności i zbywalności – lub informacje na temat bieżących operacji dokonanych po pojawieniu się sytuacji niepożądaney (by wykluczyć podejrzenia o wyprowadzanie środków finansowych poza firmę).

Zakończenie

Zarówno ocena działalności dokonywana w ujęciu bieżącym i przyszłym (moment, w którym następuje weryfikacja działalności), jak i moment potencjalnej ingerencji w sferę praw i obowiązków („przed”, „w trakcie” lub „po”) zmienia użyteczność informacji generowanej w danym systemie informacyjnym nadzoru. W przypadku oceny działalności w nadzorze nastawionym „na teraźniejszość” informacje nie są w stanie opisać, wiarygodnie odwzorować ani dostarczyć niezbędnych szczegółów czy faktów na temat nowych obszarów działalności i nowych rodzajów ryzyka. Wariant orientacji „na przyszłość” jest pod tym względem bardziej wyrazisty i zwiększa wiedzę użytkownika informacji, pozytywnie wpływając na podejmowane przezeń decyzje z uwzględnieniem przyszłych projekcji rozwoju sytuacji.

W przypadku ujęcia na osi czasu ewentualnej interwencji organu nadzoru rola nadzoru realizującego orientację „przed” z założenia ma ograniczać stany niepożądane (minimalizować prawdopodobieństwo ich wystąpienia), a wszelkie informacje mają pozwolić na wykrycie ewentualnych nieprawidłowości. W koncepcji nadzoru „podtrzymującego egzystencję” cel nadzoru stanowi troska o możliwości ewentualnego uzdrowienia sytuacji, tak aby możliwe było zagwarantowanie dalszego trwania

firmy. Użyteczne informacje mają pozwolić na rozeznanie w sytuacji i podjęcie działań umożliwiających zachowanie ciągłości działalności. W sytuacji nadzoru zorientowanego na aktywność „po”, działania nadzoru skupiają się na weryfikacji możliwości zaspokojenia roszczeń przez ubezpieczających i beneficjentów w przypadku niewypłacalności i oczywiście zadbanie o interesy klientów firmy.

Oczywiście w ten sposób ujęte orientacje nadzorcze nie wskazują wprost na zakres danych i informacji, z których należy korzystać. Możliwe jest nawet, że niektóre informacje generowane w danej orientacji mogą nie mieć użytecznego charakteru, a najistotniejszy okazuje się sam fakt ich wygenerowania. Jednak rozgraniczenie orientacji nadzorczych pozwala na oddzielenie informacji właściwych i charakterystycznych dla tych orientacji, by jako użyteczne można je było traktować. W tym obszarze regulacje prawne nadają organom nadzoru szereg uprawnień w zakresie pozyskiwania, doboru i przetwarzania informacji, jednak właśnie od orientacji zależy nacisk na zakres pozyskiwanych informacji umożliwiających poznanie, badanie, weryfikację działalności czy ingerencję w sferę praw i obowiązków zakładów ubezpieczeń. Bez względu na orientację generowane informacje i dostępne organom nadzoru środki informacyjne mają umożliwiać weryfikację i aktywne działanie, by zapobiec występowaniu sytuacji niekorzystnych w zakładzie ubezpieczeń, zachować ciągłość jego działalności i zabezpieczyć ewentualne roszczenia klientów.

Bibliografia

1. Davenport C., *America's Most Admired Corporations*, "Fortune", 30 stycznia 1989.
2. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/138/WE z dnia 25 listopada 2009 r. w sprawie podejmowania i prowadzenia działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej – Solvency II.
3. Farny D., *Solvabilität und Solvabilitätspolitik der Versicherungsunternehmen*, „Zeitschrift für die gesamte Versicherungswissenschaft“ 1984, nr 73.
4. Hertel A., *Über einige offene Fragen und "Ungereimtheiten" der Solvabilitätsvorschriften in der EG-Richtlinie zur Lebensversicherung*, „Versicherungswirtschaft“ 1981, nr 36.
5. IFRS, *Conceptual Framework Phase A: Conceptual Framework for Financial Reporting: Objectives and qualitative characteristics of useful financial information*, Issue 86, October 2010.
6. Kortan J. (red.), *Podstawy ekonomiki i zarządzania przedsiębiorstwem*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 1997.
7. Monkiewicz J., *Nadzór ubezpieczeniowy w Polsce w latach 1990–2005. Wybrane aspekty – część I*, „Wiadomości Ubezpieczeniowe” 2007, nr 5–6.

Insurance supervision orientations and concepts vs. information usefulness in time axis perspective

The study provides characteristics of basic supervision orientations as well as analyses of information usefulness depending on the moment presented at time axis in which the supervisory authority can or should intervene.

Useful information facilitates verification of current and future operations performed by insurance institutions, detecting possible irregularities and also the assessment of economic and legal capacity for maintaining correct financial relations. Depending on the accepted supervision orientation the nature of useful information is changing and therefore it provides the reflection of actual reality to a different extent and also enables availability in time, not always offering the possibility to take up proper actions. However, information influences cognitive efficiency and facilitates undertaking decisions which support meeting adequate supervisory objectives.